

Hajen sank til bunds

FILM: Et væld af benspænd gjorde optagelserne af hajgyseren "Dødens gab" til et helvede, men tvang også filmens unge instruktør, Steven Spielberg, til at tænke kreativt. I dag, 40 år efter, regnes filmen for en klassiker, der gjorde Spielberg til Hollywood-konge, fødte den moderne blockbuster og gav hajer et ufortjent dårligt ry

Af Brian Iskov
redaktion@nordjyske.dk

For det filmhold, der i sommeren 1974 invaderede den fredelige ferieø Martha's Vineyard ved USA's nordlige østkyst, ville prøvelserne ingen ende tage. De var kommet dertil for at indspille en gyser om en stor hvid haj, der terroriserer en badeby. Men filmens afgørende special effect, hajen, fungerede stort set aldrig. Beboerne på øen var fjendtlige, elementerne usamarbejdsvillige, og de konstante overskridelser af tidsplan og budget lagde et umenneskeligt pres på den kun 27-årige instruktør, Steven Spielberg.

- Når jeg tænker tilbage på "Dødens Gab", tænker jeg på mod og stupiditet - og på, at begge de ting eksisterer under vand, udtalte Spielberg mange år efter:
- Vi må virkelig have været nogle idioter.

Hele idéen om at filmatisere Peter Benchleys bestsellerroman "Dødens Gab" (Jaws) syntes umulig fra starten. Hvordan skulle man få en 7,5 meter lang dræberfisk til at fremstå troværdig på film - og dét i den analoge æra, længe før computeranimation blev en del af værktøjskassen?

Løsningen blev at klippe optagelser af rigtige, australske hvidhajer sammen med scener, hvor en mekanisk hajattrap snapper efter skuespillerne med sine kæmpekæber.

Den pensionerede filmtrickeksper Bob Mattey påtog sig at konstruere monsterhajer for Spielberg. Mattey havde i 1950'erne fabrikeret en kæmpeblæksprutte til Disneys filmudgave af "En verdensom-

sejling under havet". Fuldt af optimisme og pionérånd byggede han nu tre stål- og gummihajer i fuld størrelse. Deres indre systemer af stempler, motorer og ventiler skulle styres via trykluftslanger, som hang ud gennem en åbning i skroget på to af fiskene. Til sidst blev hver haj monteret på en specialbygget slæde, der kørte hen ad havbunden med dyret sat på en kranarm.

Den store hvide bæ

De smulte vande omkring Martha's Vineyard, hvor sandbunden strakte sig 19 km ud fra kysten, virkede idelle til formålet - i teorien. Men på stjernens første optagedag sank hajen til bunds som en sten, så snart filmholdet søsatte den. Mattey havde kun afprøvet sin opfindelse på land. Ude på åbent hav, hvor saltvandet tærede på de metalliske indvolde, var dukken praktisk talt ubrugelig. De frustrerede teknikere i dét, der herefter blev kaldt afdelingen for "specielle defekter", kæmpede i månedsvis med deres genstridige primadonna. Imens trillede skuespillerne tommelfingre, skibe sprang læk, kamerapramme flød bort, udstyr faldt overbord, himlen åbnede sig, og producerne overvejede, om de ikke bare skulle trække stikket ud og bide fiaskoen i sig.

Alt efter humør omtalte Steven Spielberg sin lunefulde haj som "Bruce" (navnet på hans advokat) eller "den store, hvide bæ". Instruktøren, som kun havde begået én spillefilm før denne, fortrød bitterligt, at han i ungdommeligt overmod havde insisteret på at optage "Dødens Gab" i rum sø med fri horisont og ikke i et bassin under kon-

trollerede forhold.

Produktionen, der var berammet til 55 dage og 3,5 mio. dollars, endte med at vare 159 dage og koste 10 mio. dollars. I de syv måneder forlod Spielberg aldrig øen. Han vidste, han næppe ville vende tilbage, hvis han først slap derfra. På morgenen efter den allersidste optagelse vågnede han med panikangst og begyndende nervesammenbrud.

Filmens vrangvillige monster tvang imidlertid Spielberg & Co. til at improvisere sig ud af problemerne. I store dele af filmen varsles uhyrets komme af rekvisitter i vandet, suggestive skud fra hajens synspunkt og - ikke mindst - komponisten John Williams' ildevars-lende tema, hvor bassens gentagne halvtonespring spejler rovfiskens primale og infamt målrettede jægerinstinkt.

De kreative nødløsninger opstod som en dyd af nødvendighed. Men de viste sig ekstremt virkningsfulde, og de færreste tænker over, at hajen først åbenbarer sig for publikum halvvejs inde i den to timer lange film.

"Vi ser ikke hajen, men resultatet af dens handlinger ... Dens tilstedeværelse forstærkes i vores fantasi af alt det, vi har set og hørt," skrev den amerikanske anmelderguru Roger Ebert ved filmens 25-års jubilæum, hvor han kaldte "Dødens Gab" for "en af de mest effektive spændingsfilm, der nogensinde er lavet."

Vandskræk til en hel generation

Først efter flere snigpremierer i foråret 1975, hvor testpublikummet skreg i vilden sky, gik det op for filmselskabet Universal, at de havde et potentielt kæmpehit mellem

hænderne. Som noget nyt valgte de at give "Dødens Gab" premiere i skolernes sommerferie - 20. juni - i over 400 biografteatre på én gang, bakket op af en omfattende reklamekampagne.

Med ét var katastrofen vendt til triumf. Spielberg havde mod alle odds skabt en så sensationelt effektiv thriller, at den slog alle tidligere omsætningsrekorder og indprentede en dyb hajskræk i de millioner af mennesker, der flokkedes i biografmørket for at blive skræmt fra vid og sans.

- Med "Dødens Gab" gjorde vi for badning i havet, hvad Hitchcocks "Psycho" gjorde for at tage brusebad. Vi gav en hel generation vandskræk, udtalte forfatteren Carl Gottlieb efter at have medvirket i Spielbergs film og ydet akut nødhjælp til manuskriptet under hele optageperioden.

Succeshajen Bruce kom på forsiden af TIME Magazine og endte som fast indslag i Universals forlystelsesparker. Steven Spielberg strøg til tops i Hollywoods hierarki, og den moderne blockbuster-æra, hvor special effects-film tæppebomber biografrepertoiret hver sommer, var født.

I dag, 40 år efter, regnes Spielbergs gennembrudsfilm for en moderne klassiker, der har indtaget sin plads i populærkulturen som en ofte kopieret og parodieret, men aldrig overgået milepæl.

Og til Bob Matteys ros: Hajen virkede faktisk til sidst.

■ "Dødens Gab" (1975) er tilgængelig som dvd, blu-ray og VOD.

FAKTA

VERDENS STØRSTE ROVFISK

■ Den hvide haj eller hvidhaj (latin: *Carcharodon carcharias*) er med sin gennemsnitslængde på 3-4 meter verdens største rovfisk.

■ Den kan svømme op til 24 km/t og blive over 50 år gammel. Dens føde består af fisk, mindre havpattedyr og ådsler.

■ Teoretisk set vil hvidhajer godt kunne leve i danske farvande. Den nærmeste dokumenterede observation af hvidhajer fandt sted ved La Rochelle i Frankrig.

■ Arten regnes blandt de sårbare hajararter og er fredet og handelsbeskyttet i en række lande. De største direkte trusler mod bestanden er bifangst og fortsat ulovligt rovfiskeri.

■ Gæster i Kattegatcentret kan opleve fodring og træning af centrets tropiske hajer hver dag kl. 14.

Hvidhajen - et uskyldigt offer

Gigantsuccesen "Dødens Gab" havde også en bagside - i hvert fald for hovedrolleindehaveren. Såvel filmen som romanen fremstillede hajer som primitive, menneskeædende urmonstre i evig blodrus. Det næsten mytologiske skræmmebillede brændte sig ind i den kollektive bevidsthed og gav hajerne et varigt imageproblem. Bogforlæggeren, Peter Benchley, brugte sidenhen mange kræfter på at kæmpe for hajens beskyttelse og restituere artens ry.

- Der findes ikke onde dyr, fastslår hajekspert Rune Kristiansen, der er marinbiolog og kurator ved Kattegatcentret i Grenaa. Her har man haft held til at træne tre hajer - to nursehajer og en zebrahaj - til at lystre personalets kommandoer.

- Når vi ringer med klokken, ved hajerne, at de skal komme op af vandet og lægge sig på en rampe. Når vi rører dem på snuden, vender de sig om på ryggen, så vi kan undersøge dem på maven, beretter Rune Kristiansen om de intelligente rovfisk.

Han fortæller, at man sidste år på verdensplan registrerede 72 tilfælde af hajer, der uprovokeret gik til angreb på mennesker. Kun tre af episoderne fik dødelig udgang. Tilsyneladende bryder hajer sig slet ikke om det magre menneskekød:

- Når hajer undersøger, om noget er spiseligt, gør de det med munden. Som regel vil de spytte os ud igen og svømme væk. De fleste folk, der blive bidt af hajer, dør af blodtab, fordi de mister et lem, eller for-

di chokket får dem til at besvime i vandet, så de drukner, forklarer Rune Kristiansen.

Faktisk er menneskeheden en langt større fare for hajbestanden end omvendt. En tredjedel af alle verdens hajararter regnes for truede eller sårbare ifølge naturbevaringsorganisationen IUCN. De anslår, at 100 mio. hajer årligt må lade livet som følge af rovfiskeri, trofæjagt eller som bifangst på erhvervsfiskeres liner.

- Den store efterspørgsel på hajfinnesuppe i Asien gør, at mange millioner hajer hvert år får skåret deres rygfinner af. Bagefter smides de ud i havet igen, hvor de dør, fordi de ikke længere kan svømme, forklarer Rune Kristiansen. Selvom hvidhajen er fredet i mange lande,

fortsætter den illegale rovdrift på hajfinnerne med at gøre indhug i bestanden. Det bekymrer biologerne, fordi hajens status som såkaldt "nøgleart" og topovdyr er med til at holde det oceaniske økosystem i balance:

- Da tigerhajerne faldt i antal ved Hawaii, gik det ud over krabbefiskeriet, fordi hajerne var med til at holde bestanden af blæksprutter nede. Uden hajerne formerede blæksprutterne sig eksplosivt og åd alle krabberne, fortæller Rune Kristiansen. Hajernes biologi gør dem også ekstra udsatte: For eksempel bliver hvidhajer først kønsmodne omkring 12-årsalderen, ligesom de er drægtige længe og kun føder ganske få unger.